

זה מקרה אפוא שמרכבת יחזקאל, הטקסט בעל האיכות הנומינלית המובהקת, המתאר התגלות אלוהית, שעל פי מסורת לוח השמש נגלתה לנביא בחג השבועות במחצית החודש השלישי, נקראת בחג השבועות כהפטרה של הפרק המתאר את ההתגלות האלוהית בברית סיני שנכרתה בחודש זה.

חזון המרכבה של יחזקאל, אשר נתפס כמסורת כוהנית-נבואית על גלגול מיסטי-חזיוני של קודש הקודשים במקדש שלמה, או כהנצחה שמימית של ההיכל הארצי שחרב בבן דמותו במרומים ובתבניתו הקוסמית הארכיטיפית, הוא אף גלגול מיסטי-חזיוני מרומז של מסורת אותות ההתגלות האלוהית ומועדי הבריתות שנכרתו בחג השבועות בין שמים וארץ. הנביא-הכוהן הגולה מאחד בחזון ההתגלות את הזמן המקודש (ברית, שבועה, שבעה שבועות, החודש השלישי, עדות, אות) ואת המקום המקודש (סיני, מרכבה, מקדש, קודש הקודשים ארצי ושמימי) מעבר לגבולות הזמן והמקום. אין תמה שחזון יחזקאל בן בוזי הכוהן, המרמז על חידוש הברית מעבר לגבולות הזמן והמקום, היה לתשתית המחשבה המיסטית-הכהונית בעת העתיקה וכל אחד ממרכיביו היה לחלק ממשורר המציאות השמימית במסורת הכוהנית-מלאכית ובניסיון המיסטי הנכללים במסורת המרכבה.

מסורות שונות, קדומות ומאוחרות, כורכות את חג השבועות, חג הברית והמקדש, עם הברית בין שמים וארץ הנתפסת כברית קידושין, שבועת נישואין, ברית כלולות וזיווג מקודש בעולמות עליונים. מסורות אלה קשורות למועד הגילוי האלוהי שחל בחג השבועות, דהיינו למעמד סיני, למרכבת יחזקאל ולמרכבת הכרובים בקודש הקודשים. חג השבועות הוא אחד משלושת מועדי העלייה לרגל (שמ' כג 14-17), הקשורים במפורש בביכורים, בפריון ובמחזור היבולים. כאמור, מחזור היבולים קשור לספירה של שבעה שבועות וכן במובלע ובמפורש כרוך במשמעות המושגים טהרה, קדושה, שבועה, ברית, התקשרות, בריאה וכלולות, הקשורים במניין שבעה ימים המתנה מעבר מתוהו לבריאה, מטומאה לקדושה, מפירוד לייחוד, ומעקרות לפריון.

בדיון על מרכבת הכרובים הוזכרה המסורת הקושרת בין העלייה לרגל לזיווג האלוהי במועד זה: 'בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגלילין להם את הפרוכת ומראין להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה ואומרים להן ראו חבתכם לפני המקום כחבת זכר ונקבה' (בבלי, יומא נד ע"א). דומה שתיאור זה שומר הד של מסורת קדומה המתמייחסת לבית ראשון, שכן בימי בית שני לא הייתה מרכבת הכרובים אלא זיכרון מיתי, אם כי ייתכן שהיו ציורים או תבליטים ששיקפו מסורת זו גם בתקופות מאוחרות (יומא כא ע"ב). תיאור הכרובים **המעורים** זה בזה הנגלים לעולים לרגל בשעה

תיאורי הבריתות ואותותיהן הקשורים בין מועד אלוהי לעדות קוסמית ומכוננים את השגב המסתורי הנורא, שרודולף אוטו כינה אותו 'מיסטריום טרמנדום'. השוו תיאור ההתגלות בעמ' 158 לעיל.

שמסירים את הפרוכת מעל קודש הקודשים – גילוי הקשור למשמעות הראשונה של הביטוי **גילוי עריות**, מלשון לגלות ולראות את המכוסה והמוצנע בהקשר ארוטי ומזכיר את הביטוי המרומז בעל המשמעות המינית הקשורה בעליונים **עריות** הם שרביטו של מלך, המצוי במסורת המיסטית המאוחרת, ואף מזכיר את **ברית המעורר** שבספר יצירה, המתנייחסת לאיברי המין המכונים עריה/ערווה/עריות ומתייחסים לפיריון בזיקה לגילוי וכיסוי – מעלה על הדעת ייצוג פולחני ומיסטי של מיתוסים בדבר היירוסגאמוס, נישואי הקודש או הייחוד השמימי, המתנייחסים ככל הנראה למועד העלייה לרגל בחג השבועות, חג הברית ומועד גילוי מרכבת הכרובים.

תיאור מעמד סיני כחתונה בין כנסת ישראל (הדימוי הנקבי של קהל עדת ישראל הקשור לכלה, שכניה) ובין הקדוש ברוך הוא (המדומה לחתן) מצוי כמסורת אזוטרית בדברי חז"ל, כפי שהראה שאול ליברמן במאמרו 'משנת שיר השירים'. מסורת זו קושרת בין שיר השירים, אשר לדברי התנאים ניתן במעמד סיני (בבלי, שבועות לה ע"ב), ו'וחכמים אומרים מהר סיני נתנה'⁹, לראייה בקודש הנקשרת לפסוק 'הראיני את מראיך' (שה"ש ב 14), המתפרש כנסב על מעמד סיני.¹⁰ רבי עקיבא, שזיקתו לכניסה לפרדס ולירידה במרכבה מתוארת במסכת חגיגה ובהיכלות זוטרת, הוא הקושר בין מעמד סיני, שיר השירים וקודש הקודשים: 'ר' עקיבא אומר אין דבר זה [הראיני את מראיך] אמור אלא לפני הר סיני' (שהש"ר א, ב). רבי עקיבא הוא שייחס מעמד מקודש לשיר השירים וקשר אותו למעמד סיני ואולי אף במרומז בקודש הקודשים: 'אמר ר' עקיבא שאין כל העולם כולו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל שכל הכתובים קודש ושיר השירים קדש קדשים' (משנה, ידיים ג, ה).

מדרשי שיר השירים קושרים במפורש ובמרומז בין אפיריון (פיריון?) וכלולות העולים מפשט שיר השירים ובין ברית סיני, כיסא הכבוד, מרכבה וכרובים וחג השבועות.¹¹ הקשר בין שבועות, סיני, המרכבה ומרכבת יחזקאל מצוי בדברי רבי אבדימא איש חיפה: 'שנית במשנתי שירד הקב"ה בסיני בעשרים ושנים אלף כתות של מלאכי השרת. ד"א רכב אלהים רבותיים אלפי שנאן (תה' סח, יח) מלמד שירד עם הקב"ה עשרים ושנים אלף מרכבות וכל מרכבה ומרכבה כמראה [כמרכבה?] שראה יחזקאל'.¹² בפסיקתא רבתי מופיע נוסח דומה המדגיש את זיקת שבט לוי למסורת זו:

רכב אלהים ריבותים אלפי שנאן ה' במ סיני בקודש (תה' סח, יח) אמר רבי אבדימי דמן חיפא שנית במשנתי עשרים ושנים אלף של מלאכי השרת ירדו עם

9 שה"ש זוטא א, לג (מהדורת בובר, 9).

10 ראו גם: 'וחכמים אומרים מהר סיני נתנה ב[מדרש] חזית פ"א פסוק ישקני איתא ר' יוחנן אמר בסיני נאמרה' (שה"ש זוטא, מהדורת בובר, 9, בהערה).

11 ליברמן 1965, 121.

12 פסיקתא דרב כהנא, בחודש השלישי, דף קז ע"ב (מהדורת מנדלבוים, א, 219-220).

הקדוש ברוך הוא על הר סיני וביד כל אחד ואחד עטרה לעטר בה כל אחד ואחד משבטו של לוי אמר רבי לוי גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שכל השבטים אינם עומדים בשבועתם ותומיהם ושבטו של לוי עומד בתומו לפיכך ירדו עם הקדוש ברוך הוא על הר סיני וביד כל אחד ואחד עטרה לעטר בה כל אחד מבני שבטו של לוי אמר ליה ר' ינאי [...] אלא בשעה שירד הקדוש ברוך הוא על הר סיני ירדו עמו עשרים ושנים אלף מרכבות וכל מרכבה כמרכבה שראה יחזקאל.¹³

ליברמן מראה שנוסף על פירוש שיר השירים כפשוטו היה בעת העתיקה ובימי הביניים גם פירוש על דרך הסוד. הוא מביא את דברי ר' יהושע בן שועיב בדרשה 'ליום אחרון של פסח, והוא מדרש שיר השירים':

כי דברי זה השיר סתומים וחתומים מאד ולכן דנוהו קדשי קדשים כי כל דבריו הם סתרי המרכבה ושמותיו של הקב"ה וכו' ואף על פי שדבריו סתומים וחתומים יש בו נגלה ורבותינו ז"ל פירשו בדרך נגלה כי החתן הוא הקב"ה והכלה כנסת ישראל. ועל שיר השירים פ"ה י-טז הוא כותב בן שועיב: ועל דרך הקבלה הם עניינים נעלמים שאפילו מחשבה אסורה בו, הם המרכבה העליונה למעלה ממרכבת יחזקאל, והן הספירות וכו'.¹⁴

ליברמן כותב שבדרך זו תיאר אותו גם המפרש התימני 'אשרי כל חרש ושונה בו וידוע בענין מכתבו, נתייחד עם מלך במסבו'.¹⁵ הוא דן ברמיזה במשמעויות הארוטיות האזוטריות של פירושים אלה, מדגיש את ההגבלה והסיוג שנכרכו בהם ('אין דורש במעשה מרכבה אפילו ביחיד [...] יש דברים שמשקיף עליהן את הפה'¹⁶), ומעיר על הקטעים שאינם נקראים ואינם מיתרגמים בתוספתא, מגילה, פרק ג. לאזוטריקה זו שייכים גם דברי אב הכנסייה אוריגנס (185-254), המונה את הקטעים שהיהודים אינם מלמדים לצעירים ובכללם מרכבת יחזקאל ותיאור הכרובים, סיום ספר יחזקאל הכולל תיאור המקדש בעתיד, סיפור הבריאה בבראשית וספר שיר השירים.¹⁷ ליברמן מסכם את דיונו על שיר השירים, שנאמר על פי מסורת תנאים במעמד סיני בחג השבועות ונחשב לקודש קודשים, ואומר: 'הוא מדרש שיר השירים, הוא מעשה מרכבה הוא שיעור קומה'.¹⁸ וראוי להוסיף: והוא היכלות זוטרת, חיבור המרכבה המיוחס ל3 פסיקתא רבתי, פרשה כא, עשרת הדברות, דף קב ע"ב (מהדורת איש שלום). ועיינו שם במקבילות. עטרות לכוהנים בני לוי נזכרות בזכריה ו 11, 14 ובמגילת המקדש XVII, 1 (קימרן 1996, 27).

14 ליברמן 1965, 125.

15 ליברמן תש"ל, 50.

16 ליברמן 1965, 126.

17 שלום 1965, 38.

18 ליברמן 1965, 126.

לרבי עקיבא, כפי שנראה להלן, המתאר את האל בלשון הדוד/החתן בשיר השירים:

האל הגדול הגבור והנורא החזק והאמיץ האדיר והאביר. דודי צח ואדום דגול מרבבה, ראשו כתם פז קווצותיו תלתלים שחורות כעורב עיניו כיונים על אפיקי מים רוחצות בחלב יושבות על מלאת לחיו כערוגת הבושם מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר ידיו גלילי זהב [...] מעיו עשת שן מעולפת ספירים שוקיו עמודי שש מיוסדים על אדני פז מראהו כלבנון בחור כארוזים זה דודי וזה רעי [...] החזק והאמיץ גדול וגבור ונורא אדיר ואביר [...] קקק יהוה צבאות.¹⁹

טקסט מרכבה זה, השווה את פסוקי שיר השירים ה 10-16, ועוסק בתיאור האל בצורה שלא נודעה כמוה, הגיע לידינו בצורה מקוטעת. לכן אין אפשרות לקבוע בוודאות את זמן חיבורו, מועד אמירתו ואת הקשרו. אולם התווים המאפיינים אותו בבירור הם הצירוף של מסורת צפיית המרכבה, חזן מרכבת יחזקאל, מסורת שמות קודש הקשורה בשבועות ושמות, הכניסה לפרדס, הקשורה לכניסה לקודש הקודשים ולראיית המרכבה, ולשון הדימויים של שיר השירים הנקשרת למראה האל, המתואר כאהוב המתייחד עם אהובתו.

צפיית המרכבה או הראייה בקודש עשויה להתקשר לראיית הכרובים בזמן העלייה לרגל בשעה שהם מעורים זה בזה, ושבעת השבועות בין מוצאי חג המצות, מועד קציר העומר, לחג השבועות, מועד קציר החיטים, עשויים להקביל לשבעת ימי הטהרה המקדימים ייחוד, כנרמזו במסורות מאוחרות.²⁰ חג השבועות, חג הבריתות במסורת הכוהנית הקדומה, מתואר במסורת המיסטית המאוחרת, המיוסדת על מסורת כוהניות קדומות, כברית נישואין וכחג כלולות שמימי בין הקדוש ברוך הוא והשכינה כנסת ישראל או בין משה לשכינה.

ליל חג שבועות מכונה בזוהר 'ליליא דכלה אתחברת בבעלה', ר'תיקון ליל שבועות' הנלמד ממסורת הזוהר ('ח"א, דף ח ע"א - ט ע"א; ח"ג, דף צח ע"א) קושר בין ההתכנסות של רשב"י וחבריו באיזרא רבא בליל שבועות למעמד סיני, כפי שהראה יהודה ליבס.²¹ תכלית ההתכנסות, המכונה הילולא מלשון כלולות, היא תיקון שפירושו קישוט הכלה, השכינה, בתכשיטיה לקראת כלולותיה ביום המחרת. התיקון, שפירושו שכלול, קישוט והתקנה, נדרש בזוהר על תיקון עולמות עליונים ונעשה בידי החברים הנקראים 'בני חופתא' המלווים את הכלה לכלולותיה וקוראים שורה ארוכה של עשרים וארבעה טקסטים מקראיים מיסטיים וליטורגיים. גרשם שלום ציין שבעל

19 היכלות זוטרת, מהדורת אליאור, 34-35; סינופסיס לספרות ההיכלות, סעיף 419.

20 זוהר, ח"ג, דף צו ע"ב; תשבי תשכ"א, ב, תקיב-תקיג, תקכט.

21 ליבס תשמ"ב, 208-215.

הזוהר הדין במסורת זו נסמך על ספר חנוך, אולם קטע מעין זה אינו מצוי בספר חנוך שהגיע לידינו.²² בשל טיבה האזוטרי של מסורת הייחוד הקשורה בקודש הקודשים, בכרובים, בחג השבועות, בזיווג המתרחש במתן תורה בשבועות,²³ בדימויי האהבה של שיר השירים, ובמסורת המרכבה, קשה להצביע בוודאות על מקורותיה והשתלשלותה ואין הכוונה ללמוד מן המאוחר על המוקדם. אולם בהתחקות אחר המסורות האלה יש להביא בחשבון שתי עובדות. האחת היא עובדה לשונית מעוררת מחשבה: המילים ברית, ייחוד, זיווג, דבקות, קידושין, כלולות, שימוש, 'ברית מעור' ועריות מתייחסות הן לאיחוד מיסטי הקרוי ייחוד וזיווג קדישא וכלולות, מלשון נכללים זה בזה=מעורים זה בזה, 'עריות הם שרביטו של מלך' – איחוד הקשור למניין של שבעה שבועות בין העומר לחג שבועות וקשור למסורת המרכבה והכרובים המעורים זה בזה בקודש הקודשים; הן לברית נישואין ולייחוד וזיווג ארציים בין זכר לנקבה, הנערכים במסורת הכוהנית אחרי מניין של שבעה ימי טהרה, הקשורים בקידושין, בכיסוי וגילוי עריות בהוראתו הראשונית, בייחוד, עיבור, פריון, בבריאה ובהמשך החיים.

הכרובים המכונים חיות הקודש או בריות הקודש קשורים לחיים ולבריאה ההולכת ונמשכת, התלויה במניין שביעוני הקוצב את מחזורי הטבע ואת המְשָׁף היוצר של הזמן וקשורים לחג השבועות, חג הביכורים והפריון, למרכבה, לקידושין ולקודש הקודשים. שיתוף מושגי זה בין ייחוד וזיווג בשמים ובארץ הקשור במסורת המרכבה, בשבועות ובקודש הקודשים, במרכבת יחזקאל ובשיר השירים מלמד על שכבה עתיקה של הלשון שקשרה בין השניים וזכרה אולי השתמר בהוראתו העתיקה של האיטור המשנאי 'אין דורשין בעריות בשלשה ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה ביחיד, אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו' (משנה, חגיגה ב, א). איטורים אלה מתייחסים במהופך לכל אשר מסורת המרכבה עוסקת בו: בכרובים המעורים זה בזה בקודש הקודשים (עריות), שרישומם המרומז ככרובים וחיות הקודש מצוי במעשה מרכבה בראשית ספר יחזקאל ובשירי הכלולות של שיר השירים המדברים בתחונות ומרמזים לעליונים; במעשה בראשית הקשור באותות השמים ובסדר זמנים, במספר המקודש שבע, מספר ימי השבת וימי הטהרה, במועדים השביעוניים, בלוח, ובנצחיות מחזורי הטבע, הבריאה והפריון, שתיאורם התמציתי מצוי בפרקים הראשונים בספר בראשית; ובייצוגם הפולחני של הסדרים הקוסמיים במסורת המרכבה הקושרת בין מניינים מחזוריים רבעוניים ושביעוניים ובין מרכבת הכרובים, הנשמרת בידי כוהנים

22 ראו שלום תשל"ו, 131-133. ראו גם תשבי תשכ"א, ב, תקלא-תקלב. ייתכן שיש רמז למסורת זו בשיר מספרות ההיכלות המתאר את שמחת החתן בחופתו על כיסא הכבוד (סינופסיס לספרות ההיכלות, סעיף 94).

23 ראו תשבי תשכ"א, ב, תקכט.

ומלאכים (מעשה מרכבה) ומיוצגת בפרקים הראשונים והאחרונים של ספר יחזקאל. אוריגנס, ב'הקדמה לפירושו לשיר השירים' שנכתב בקיסריה במחצית המאה השלישית לספירה, מציין את האיסור שמטילים היהודים על קריאת שיר השירים על אלה שטרם הגיעו לבגרות מלאה (עומד בחצי ימיו) איסור שטעמו נעלם ממנו:

יש אומרים שמנהג היהודים הוא לאסור על כל מי שלא הגיע לגיל מבוגר ליטול ספר זה [שיר השירים] לידיו. ולא זו בלבד, אלא שמוריהם ורבניהם מלמדים את כל ספרי המקרא והתורות שבעל פה [כלומר משניות] אך מונעים מהם ארבעה טקסטים, שאותם דוחים לסוף הלימוד. ואלה הם: התחלת ספר בראשית, שבו מתוארת בריאת העולם; התחלת נבואתו של יחזקאל, שבה נידונים הכרובים [כלומר תורת מלאכי מעלה]; סופה [של נבואת יחזקאל] המכיל את תיאור בית המקדש לעתיד לבוא, וספר שיר השירים הזה.²⁴

טעמי הסיוג והגבלת הקריאה בטקסטים אלה (בבלי, חגיגה יא ע"ב - יג ע"א) וזהות מטילי הסייגים עשויים להיות שנויים במחלוקת.²⁵ אולם דומה שניכר בבירור שאלה הם הטקסטים האזוטרניים הקשורים למסורת המרכבה ומקבילים לאיסורי אין דורשין במסכת חגיגה: הטקסט הראשון, פתיחת ספר בראשית העוסקת בבריאת העולם ובכינון סדריו הנצחיים, מתייחס ל**מעשה בראשית** שהתחולל בשבעה ימים; הטקסט השני, חלקו הראשון של ספר יחזקאל, עוסק בכרובים ובמרכבה (פרקים א, י) ודן ב**מעשה מרכבה** הקשור בחג השבועות ובמניינים שביעוניים ורבעוניים המצויים בתשתית תפיסת הפולחן; הטקסט השלישי, סיום ספר יחזקאל (פרקים מ-מח), עוסק בתיאור המקדש לעתיד לבוא ובכהונת בני צדוק, שומרי מסורת המרכבה; והטקסט הרביעי, הקשור על פי פשוטו לשירי כלולות ולייחוד ארצי (שיר השירים), נקשר בעולמות עליונים (שיר השירים הוא קודש קודשים), בחג השבועות חג הביכורים והפריין (כאמור, שיר השירים ניתן במעמד ההתגלות בסיני) ובמסורת המרכבה הקשורה במעמד סיני, וקשור באופן שאינו מחוור כל צורכו למיתוס הזיווג הקדוש (ἱερός γάμος) לכלולות בין שמים לארץ, ול**ערייות** בעולמות עליונים ('ערייות הם שרביטו של מלך') ולכרובים 'המעורים זה בזה', שמראים אותם לעולי הרגל המעלים ביכורים בחג השבועות כשמגלים את הפרוכת המכסה על קודש הקודשים.

ייתכן שיש בכל אלה רמזים למסורות עתיקות שביקשו לקדש את כוחות הטבע ולהכניס את כוחות הארוס ממשיכי החיים והפריין למסגרת האלוהי, המקודש, הנצחי,

24 Origenes, 'Prologus in Canticum', *Patrologia Latina*, XIII, p. 63. לתרגום העברי, שנעשה בידי יוסף בן-שלמה, ראו שלום תשל"ו, 166-167 (במאמרו 'שיעור קומה: הדמות המיסטית של האלהות'). וראו אוריגנס 1957, עמ' 23.

25 ראו שלום 1965, 38; שלום תשל"ו, 166-168; אורבך 1967, 1-28; הלפרין 1988, 26; אליאור 1990.

או למסגרת הפולחן, המניין, השבועה והברית, הקדושה והטהרה. כוחות אלה מודגמים על דרך החיוב בשיר השירים ובעריות מקודשות בקודש הקודשים, הכפופים למחזוריות שביעונית של טהרה, שביתה והתקדשות המתנים את החיים, ועל דרך השלילה, המדגישה את הממד הכוזני, היצרי והחייתי חסר הרסן, הפטור מגבולות ומחזורים וקשור בטומאה ובמוות, בסיפור העירים שחטאו בחטאי העריות והזיווגים האסורים. העירים/בני האלוהים/מלאכי חבל המורדים הם אלה אשר 'לקחו להם מכל אשר בחרו' מבלי להתחשב בסייגי ההיתר והאיסור, הטהרה והטומאה, המניין והברית, המכוננים את גבולות הטאבו של הדת, הקודש, הפולחן והתרבות, ומבלי להתחשב בתוצאות הרוח האסון של פריצת גבולות זו, המשקפת חייתיות ומפלצתיות, טומאה ומוות, הכרוכה בחילול הקודש, בשיבוש תחומים ומחזורים, בעבודה זרה, בעריות אסורות ובשפיכות דמים שהביאו לכיליון.

זיווג מקודש של מין במינו, המודגם בכרובים המעורים זה בזה, או עריות מותרות התלויות בהתקדשות ומניין הנעשים בהסכמה, בברית וקידושין, בגילוי וכיסוי ערוה, או ייחוד התלוי בטהרה ובמניין שביעוני, המכוון להמשך החיים והפריון, הם היפוכו של זיווג מין בשאינו מינו, המין האסור, היצרי הכאוטי, המודגם בחטא העירים/עריות אסורות הפורץ את גבולות הטאבו ומחלל את הקודש ואת הקידושין, או את תחומי האסור והמותר בשמים ובארץ.

הכרובים הנקראים חיות הקודש או בריות הקודש או 'צורות אלוהים חיים רוחי קודש', וקשורים לבריאה ולחיים, לגן עדן ולקודש הקודשים, לקודש ולקידושין, המותנים בגילוי וכיסוי, בייחוד וזיווג, בעריה ופריון, בקדושה בטהרה ובמניין שביעוני, הם היפוכם של העירים המגלמים את המין האסור, החייתיות והמפלצתיות שאין לה שיעור, את הטומאה נטולת המניין, את חילול הקודש המושגת על פגיעה בגבולות ואיסורים, הקשורים כולם בעריות אסורות, בעבודה זרה ושפיכות דמים, במוות, בחורבן ובכיליון. גבולות ואיסורים אלה הם עניינה של השבועה ושל הברית בין שמים וארץ, המכוננת את אשיות התרבות וקובעת את תחומי האסור והמותר במערכת המצוות והאיסורים, שבועה המפורטת במערכת הבריתות והשבועות הקשורה בחג השבועות וברביות שנקרתו בו מימי נח ואברהם ועד לברית סיני.

קרוב לוודאי שהאיסור המוטל במשנה על הפטרה במרכבה בחג השבועות – 'אין מפטירין במרכבה' (מגילה ד, ט) – הוא הד למסורות אוטרתיות אלה וקשור אף הוא למגמה לסייג את הדיון הציבורי במסורת המרכבה הבא לידי ביטוי בפרק 'אין דורשין'. סיוג זה משקף את המאבק בין המסורת הכוהנית המיסטית, שעסקה במרכבה וכרובים, במעשה בראשית ובמשך החיים בקדושה וטהרה, בבריתות ובשבועות הקשורות בה, בחג של ביכורים ופריון, הקשור למיתוס גן עדן, ראשית החיים, לכרובים ולמרכבה, לשיר השירים ולברית סיני, ובין עמדות ההגמוניה החדשה, שניסתה לדחוק מסורות

חזון יחזקאל וחג השבועות

אלה ולסייגן בשל תלותן במסורות הכוהניות והמקדשיות. סיוג זה עלה יפה רק בחלקו, שכן מפטיירים במרכבה בחג השבועות מן העת העתיקה (לפחות מן המאה השנייה לפני הספירה) ועד היום ואף קוראים בו את שיר השירים על פי המסורת הקבלית. כאמור, הפסוקים המקשרים בין קריאת התורה (מעמד סיני) ובין ההפטרה (מרכבת יחזקאל) כשני היבטים של אותו מאורע, הם הפסוקים שנרמזים בהם מעמד סיני, מרכבה, מלאכים ועלייתו של משה למרום: 'רכב אלהים רבתיים אלפי שנאן אדני במ סיני בקדש. עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם' (תה' סח 18-19).²⁶ יהודה ליבס ציין בעניין זה: 'קשה להניח שמנהג ההפטרה במרכבה יכול היה להתמסד אחר המשנה ולמורת רוחה ויש להניח ההפך – שמנהג זה קדם למשנה והתנאים ניסו לצאת כנגדו אך לא יכלו לו. מכאן אפשר ללמוד גם על עתיקותו של היחס המיסטי כלפי חג השבועות'.²⁷

כמה ממשמעויותיו המיסטיות של חג השבועות, הקשורות למסורת המרכבה, לייחוד עליון, לשיר השירים ולכלולות בין שמים וארץ נשמרו בתיקון ליל שבועות במסורת הזוהר והתחדשו בקבלת צפת.²⁸

26 ראו הלפרין 1988, 18, 37, 114, 355.

27 ראו ליבס תשמ"ב, 213.

28 ראו אליאור תשנ"ו, 201, 691-692 והערה 44 שם.

ו. **סדר העולם הנסתר וזיקתו לסדר הקוסמי.** עניין רב ניכר בתיאורי המראות האלוהיים שנגלו לעולים למרום, המשקפים את הסדר הקוסמי הנצחי ואת תבניתו השביעונית או את אחדות הזמן והמקום הכרוכה במעשה בראשית ובפייענוח חוקיותו המחזורית. חוקיות זו תלויה בחישוב ומניין המבטיחים את רצף הבריאה והחיים (ספר מהלך המאורות, ספרי חנוך והיובלים) ומשקפים את זיקתו לעולם המלאכים ולסדרי עולם המרכבה. המלאכים המופקדים על הסדר הקוסמי ועל נצחיותו המחזורית הנשמרת במספר וחשבון, בחלוקות מחזוריות של יממה, שבוע, חודש, תקופה, מועד ושנה, שמיטה ויובל, משוררים במקדש השמימי ומבטיחים את נצחיות סדר הקצים, השבתות, התקופות והמועדים בעבודתם (יחזקאל השני, מגילת הברכות, שירות עולת השבת, חנוך א-ב). מסורות אלה משקפות גם את גורלם של מי שמפירים את חוקות שמים וארץ, משבשים את סדרי הזמן ומערערים את גבולות החוק והסדר המחזור והמועד וגורמים למוות ולכיליון, הנענשים עונש נצחי ונידונים לחיי נצח בתחום המדבר, השממה והנשייה (מסורות על העירים ומלאכי חבל, עזאזל, בליעל, רוחות ושדים בספרי חנוך והיובלים, בברית דמשק ובמגילת מלחמת בני אור בבני חושך). חכמים, לעומת זאת, אוסרים על העיון ב'מה למעלה מה למטה מה לפנים ומה לאחור', דוחים את העיון בפיענוח החשבוני של הסדר הקוסמי הנשמר בידי מלאכים ואוסרים בפרק 'אין דורשין' (משנה, חגיגה ב, א; בבלי, חגיגה יא ע"ב) על העיון במעשה בראשית ועל הדרישה במרכבה, מצמצמים ללשון תיאור עקיף ואזהרה מפני סכנה את הדיונים הנוגעים לעיסוק במרכבה ו'עלייה לפרדס' ומתעלמים מעולם המלאכים ומחשבונות הלוח הקשורים בו.

אם נקשור את האיסור השלישי של מסורת חז"ל, זה הדין בעריות, מצד אחד עם עריות הקודש בזיקה לכרובים בקודש הקודשים, הקשורים למחזורי התקופות והמועדים של הפיריון והיבולים (עלייה לרגל), ומצד אחר עם חטאי העריות האסורות שנקשרו בעירים ובשיבוש סדר התקופות והמועדים (ירידה משמים לארץ), הגדונים במפורט בספרי חנוך והיובלים, דומה שיש מקום לפרש את איסור הדרישה בעריות, שאינו מסתבר כפשוטו, בהקשר זה. שלושת מרכיביו של האיסור – עריות, מעשה בראשית ומרכבה – קשורים לעולם המלאכים והכרובים ולמקומם בפולחן ובמיתוס הכהוני.

ז. **חנוך ולוח השמש.** בחיבורי הכהונה המתבדלת נודע, כאמור, מעמד ראשון במעלה לשביעי באבות העולם, חנוך בן ירד, הקשור בהתעלות מיסטית, שבה נגלו לו רזי לוח השמש ומחזורי הזמן הקוסמי השביעוני, ונחשפו לפניו סדרי המטה היסטוריה הצפויים, הנפרשים בקצים וביבולות, החקוקים על לוחות השמים מראשית לאחרית. בדמותו – המגלמת את הריחוק הראוי מהעריות, שראשית האנושות הייתה כרוכה בהם באופן בלתי נמנע, מרחק שבעה דורות – מעוגנת ראשית התרבות, ידיעת